

Bartoš, Lubomír

[Československá logopedie: sborník statí]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1959, vol. 8, iss. A7, pp. 130-131

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100247>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Harriet S. Hutterová používá deskriptivní metody k řešení otázky z historické mluvnice. V studii *The Development of the Function Word System from Vulgar Latin to Modern Spanish* (str. 139—175) popisuje jednak soustavu téhož jevu — funkčních slov podle Friesovy terminologie — v různých stadiích vývoje, jednak v další části interpretuje tyto synchronické soustavy z hlediska diachronického. Nedostatek adekvátního materiálu z období vulgární latiny a jeho disparita vůči materiálu z ostatních dvou období vývoje mohou být vážnou překážkou v pracích tohoto druhu. Lze též pochybovat o správnosti myšlenky stavějící na stejnou úroveň vulgární latinu a poloostrovní „románštinu“: ve snaze vyhnout se koncepci, podle které by vznikající románský jazyk byl pokládán za latinu, upadá do opačného extrému, podle něhož klade vulgární latinu v Hispanii již na roveň vznikajícího „romance“.

Poslední studie sborníku (*Linguistic Analysis of Gongora's Style*, str. 177—141), jejíž autorkou je Evelyn Esther Uhrhanová, aplikuje originálním způsobem deskriptivní metodu na stylistický plán. Aby nedošlo k impresionistické interpretaci jevů, omezuje se studie na popis syntaxe barokního jazyka Gongorovy „Soledad Primera“ z r. 1613. I kdyby princip oddělení formy od významu se nám zdá až příliš rigorózní, interpretace jevů z hlediska výlučně lingvistického a objektivního je jistě podnětná, zvláště po stránce metodologické.

Přes některé výhrady a drobnosti, které by mohly vyvolat diskusi, sborník deskriptivních studií ze španělské syntaxe je velice zajímavý již proto, že ukazuje možnosti i meze deskriptivní metody též v tomto oboru lingvistického zkoumání.

Josef Dubský

Československá logopedie (Sborník statí), Praha SPN 1956; 333 str. a 15 obr. příloh.

K příležitosti 50. narozenin prof. M. Sováka (1955) vyšel ve Státním pedagogickém nakladatelství v Praze sborník statí „Československá logopedie“. Je to první pokus o shrnutí dosavadních výsledků a problematiky této mladé vědní disciplíny, jejíž vznik a rozvoj je u nás těsně spjat se jménem prof. M. Sováka.

Okolnost, že předmětem studia logopedie je dorozumívací proces v celé své sociální šíři, vede k jejímu úzkému spojení s jinými obory, ať už z oblasti věd společenských — fonetikou, psychologií, pedagogikou — nebo z oblasti věd biologických — zvláště s lékařstvím (především s neurologií, psychiatrií, plastickou chirurgií, pediatrií a otorhinolaryngologií). —

Proto také obsah tohoto sborníku je různorodý. Vedle statí rázu informativního o dějinách logopedie (Miloš Sovák: Z dějin logopedie; str. 11—29), o současném stavu logopedické péče v různých zemích (Wiliam Gaňo: Hlavné črty sovietskej logopedie; str. 35—44, Miloš Sovák: Organizování logopedické péče v různých zemích; str. 29—35, Alica Edelsbergerová-Zelienková: Logopédia na Slovensku; str. 70—74), o poslání logopedie (Anna Zahálková-Pavlová: Logopedický ústav a jeho poslání; str. 61—70), jsou zde také příspěvky z nápravné pedagogiky a ze speciálních lékařských oborů.

Fonetika svým zkoumáním zvukové a artikulační stránky jazyka, svými experimentálními a výzkumnými metodami a stanovením orthofonických pravidel pomáhá velmi účinně logopedické praxi. Ve sborníku je fonetika zastoupena třemi články: Karel Ohnesorg ve svém příspěvku „Frekvence dyslalií a jejich fonetický výklad“, shrnuje výsledky průzkumu vad výslovnosti, který byl proveden celostátní logopedickou akcí u 83.419 školních dětí, a srovnává je s výsledky průzkumů provedených v zahraničí. Probírá pak jednotlivé druhy dyslalií a podává jejich fonetický výklad.

Příspěvek Boh. Hály „Norma české výslovnosti v aplikaci na logopedickou péči“ se zabývá problémem, který vyvstal organizováním logopedické péče na území celé československé republiky. Tento problém má dva aspekty: jednak výslovnost logopeda-učitele, jednak výslovnost subjektu-záka. Je známo, že jako podklad pro českou výslovnostní normu byla vzata výslovnost středočeská s připuštěním drobných variant moravských. A právě těchto tolerovaných variant musí logoped působící na Moravě dbát. V krajích, kde se nářečí značně odchyluje od výslovnosti středočeské, respektive středomoravské, musí logoped rozhodnout, zda má nápravu vést směrem k jedné z těchto výslovnostních norem, nebo směrem k výslovnosti lokální. Závěrem uvádí B. Hála několik zásadních principů pro práci logopedů v různých nářečních oblastech.

Josef Liška v statí „Slovenská mäkká spoluhláska I“ studuje teritoriální rozšíření a různé realizace této charakteristické slovenské souhlásky. Na základě velkého počtu lingvogramů, palatogramů a roentgenogramů hlásky I ukazuje na typické způsoby artikulace této hlásky. (Artikulaci hlásky r a odchylkám v její realizaci věnoval též autor samostatnou úvahu „Rotacismus“ ve Vlastivědném sborníku I, Košice 1955).

Závěrem je třeba se ještě zmínit o obsáhlé československé bibliografii logopedické a oborů s ní hraničících za léta 1846—1956 sestavené St. Svačinou (na str. 228—319).

Sborník *Československá logopedie* je dokladem vysoké úrovně československé logopedie, která se může opírat o praktickou nápravnou činnost i o výzkumné práce značného počtu spolupracovníků, kteří naši logopedii postavili na jedno z nejpřednějších míst na světě, a je také ukázkou aplikace lingvistických výzkumů na jeden z významných úkolů pedagogické praxe.

Lubomír Bartoš

Pavel Jančák: Zvuková stránka českého pozdravu. Rozpravy Československé akademie věd, Praha 1957.

V úvodní kapitole se zabývá autor otázkou vzniku pozdravů a jejich vývoje. Uvádí celou řadu českých pozdravů a dělí je přitom v různé kategorie (pozdravy při setkání, pozdravy při rozchodu, pozdravy universální se širší společenskou platností a konečně universální pozdravy přátelské).

Dnešní vývoj celého systému pozdravů směřuje k uniformitě, při čemž se stále více uplatňují takové pozdravové formy, jejichž platnost v sobě zahrnuje co možná největší počet různých situací. Postupné zjednodušování soustavy pozdravů nese pochopitelně s sebou ochuzení výrazových možností s hlediska lexika. A proto se u pozdravových forem uplatňují stále více jednotlivé prvky, vytvářející jejich zvukový tvar, a ten se pak stává často jediným prostředkem pro vyjádření vztahu mluvčího k pozdravované osobě. Neznamená to ovšem, že by se zvuková stránka nepodílela na celkové podobě pozdravu i při někdejší pestrosti pozdravových forem. Těžiště výrazu však spočívalo především ve slovním vyjádření samém a zvuková stránka byla jen složkou doprovodnou. Dnes se zde zvuková stránka projevuje daleko výrazněji a stává se vedle kontextu důležitým vyjadřovacím prostředkem a má hodnotu funkční. Je proto velmi aktuální její zkoumání, protože ve výrazech, jež jsou lexikálně na nejvyšší míru automatisovány, stává se melodie významnou činitelkou aktualizace.

Pavel Jančák provedl ve své studii podrobnou analýsu zvukové stránky v současné češtině. Byl si velmi dobře vědom nesnáží, které jsou s takovou prací spojeny: pozdravy skutečně pronesené není totiž možno zachycovat jinak než metodou poslechovou a teprve potom ověřovat metodami experimentálními, kdy jsou tytéž pozdravy namloueny do různých přístrojů. (Jančák užil magnetofonu a kymografu.) Při své práci vychází z podrobné analýsy 110 vybraných příkladů, vyslovených čtyřmi osobami a zkoumaných experimentálně. Další problém, s kterým se autor setkává, je grafika, která by pokud možno přesně a názorně vyjadřovala zvukový tvar. V odborné literatuře tu byly většinou pokusy vyjádřit melodie notami — svědčí k tomu podobnost řeči s hudbou. Výhodou tohoto znázornění je, že můžeme sledovat melodii, délku zvuku, rytmus, pauzy a přibližně vyznačit dynamiku a tempo. Situaci však značně ztěžuje rozdíl mezi melodií v řeči a melodií v hudbě. Notový systém je pro melodii řeči příliš hrubý a nemůže vystihnout tónový průběh mluvené řeči. Na druhé straně je třeba uvážit, že noty jsou ustálené symboly všeobecně známé a užívané, takže jejich využití pro zevrubnější a přitom schematické zaznamenávání zvukové stránky mluveného slova je jistě výhodné. Jančák užívá hruba způsobu, kterého užil M. Romportl; k vyjádření plynulé melodické linie plných čar pro samohlásky a tečkovaných čar pro souhlásky na osnově pěti polí, které pak označují jednotlivé polohy celkového tónového rozsahu promluvy. (Srov. M. Romportl, *K tónovému průběhu v mluvené češtině*. Věstník Král. čes. spol. nauk, Praha 1951.)

Místo do osnovy tónového rozsahu zakresluje však melodické průběhy do osnovy notové; výškovou a rytmickou hodnotu, která se při vnímání každé slabiky sluchem nejvýrazněji uplatňuje, vyjadřuje malou notou. V příloze uvádí diagramy melodických průběhů všech pozdravů (namlouvených profesorem Hálou). Byly získány podle podrobné analýsy kymografických záznamů, na nichž je kromě melodie znázorněna také doba trvání jednotlivých hlásek. (Při zakreslování tónových výšek, zjišťovaných mikroskopickým měřením podle délky jednotlivých period, byla totiž v diagramu úměrně podle výšky tónu zkracována nebo prodlužována délka milimetrových dílků logaritmického papíru.)

Pokud se týká jednotlivých složek zvukové stránky českého pozdravu, konstatuje Jančák, že melodie a přízvuk jsou tu výrazovými prostředky nejdůležitějšími, neboť hlavně ony mají funkční schopnost rozlišovací. Ostatní zvukové prostředky, jako tempo, kvantita, barva hlásek, způsob a pečlivost artikulace a pod., se sice u pozdravových forem uplatňují, nikoliv však měrou rozhodující.

Dále srovnává Jančák pozdrav vyslovený za stejné situace dvěma různými osobami a dospívá k výsledkům, že se liší jen nepodstatně a že se v nich zřetelně projevují rysy společné.

V závěru pak shrnuje, že přes zdánlivou náhodnost v užívání zvukových tvarů vytváří zvuková stránka také u pozdravových forem ustálenou soustavu. Podobně jako je tomu ve